

ΣΤΙΞΗ

Το κυριότερο όργανο επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων είναι ο λόγος, προφορικός και γραπτός. Στον προφορικό λόγο αποδίδουμε αποτελεσματικά το νόημα αυτών που θέλουμε να πούμε, χρησιμοποιώντας κατά την εκφορά των προτάσεων τον επιτονισμό (κύμανση της φωνής, χρωματισμός, ανύψωση ή κατέβασμα του τόνου) και τις παύσεις, μέσω των οποίων αποδίδονται τα συναισθήματα του ομιλητή, η διάθεσή του, η στάση του, η ψυχολογία του, αλλά και το είδος των προτάσεων που διατυπώνονται – ερωτηματικές, επιφωνηματικές κτλ.. Στο γραπτό λόγο όμως δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα, δεν μπορούμε δηλαδή να παραστήσουμε αυτό που δείχνει η φωνή μας. Έτσι, στη θέση του επιτονισμού, χρησιμοποιούνται τα σημεία της στίξης, τα οποία είναι ο καθρέφτης του ηχοχρώματος του προφορικού λόγου στο γραπτό. Η στίξη διαδραματίζει επομένως σημαντικό ρόλο στην απόδοση του νοήματος, βοηθά ουσιαστικά στην κατανόηση του κειμένου και συμβάλλει καθοριστικά στην ποιότητα της επικοινωνίας. Δε χρησιμοποιείται αυθαίρετα στο λόγο αλλά υπακούει σε ορισμένους κανόνες, αν και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις προθέσεις του γράφοντος.

Κάποια σημεία στίξης παρουσιάζουν πολυσημία στη λειτουργία τους, δηλαδή ένα σημείο μπορεί να δηλώνει αρκετά διαφορετικά νοήματα ανάλογα με τη χρήση του.

☞ Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολυσημίας είναι το θαυμαστικό. Οι διαφορετικές χρήσεις του θαυμαστικού αντιστοιχούν σε διαφορετικούς τύπους διακύμανσης της φωνής στον προφορικό λόγο.

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει την επιδοκιμασία του ομιλητή στα λεγόμενα, όπως:
Η κοινωνική πολιτική της κυβέρνησης είναι αρκούντως ικανοποιητική!

Μπορεί όμως και να χρησιμοποιηθεί με τον αντίθετο τρόπο, για να δηλώσει δηλαδή την αποδοκιμασία του προς τα λεγόμενα:
Η κοινωνική πολιτική της κυβέρνησης είναι πραγματικά απαράδεκτη!

Τα σημεία της στίξης διακρίνονται ως προς τη λειτουργία τους σε:

Συντακτικά, όταν χρησιμοποιούνται για να χωρίσουν το γραπτό λόγο σε μέρη, σε συντακτικές ενότητες.

Σχολιαστικά, όταν χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν στο γραπτό λόγο τις επιτονικές διακυμάνσεις της φωνής του ομιλητή. Όταν τα συναντάμε μ' αυτό το ρόλο, κάνουμε λόγο για τη «στίξη ως σχόλιο». Ως τέτοια χρησιμοποιούνται κυρίως: το θαυμαστικό, το ερωτηματικό, τα αποσιωπητικά και τα εισαγωγικά αν και ο γράφων μπορεί να χρησιμοποιήσει ως σχόλιο οποιοδήποτε σημείο της στίξης.

Σημεία στίξης

Συντακτικά

τελεία
άνω τελεία
διπλή τελεία
κόμμα
παύλα
διπλή παύλα
παρενθέσεις
αγκύλες

Σχολιαστικά

θαυμαστικό
ερωτηματικό
αποσιωπητικά
εισαγωγικά

Α. Η Γραμματικο-συντακτική λειτουργία της στίξης

Τελεία (.)

Χρησιμοποιείται για να δηλώσει:

- το τέλος περιόδου
- σύντμηση λέξεων
- συντομογραφίες

Άνω τελεία (·)

Σημειώνεται για να δηλώσει:

- το τέλος ημιπεριόδου

Η ημιπερίοδος έχει μεν νοηματική αυτοτέλεια, όχι όμως και ολοκληρωμένο νόημα. Για να ολοκληρωθεί, είναι απαραίτητο και το τμήμα του λόγου που ακολουθεί.

Διπλή τελεία (:)

Χρησιμοποιείται για:

- να εισαγάγει παράθεμα
- να εισαγάγει κατάλογο στοιχείων
- να εισαγάγει γνωμικό, παροιμία κ.τ.λ.
- να συνδέσει προτάσεις από τις οποίες η δεύτερη επεξηγεί την πρώτη ή είναι αποτέλεσμα της πρώτης
- να γίνει διάκριση μεταξύ θέματος και σχολίου σε κείμενα επιγραμματικού χαρακτήρα

Κόμμα (,)

Είναι ίσως το συχνότερο σημείο στίξης και χρησιμοποιείται:

- σε ασύνδετο σχήμα
- στην αρχή και το τέλος παρενθετικής πρότασης
- πριν και μετά την κλητική προσφώνηση
- στην παράθεση και την επεξήγηση
- στις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις εκτός από τις ειδικές, τις ενδοιαστικές, τις πλάγιες ερωτηματικές και τις βουλευτικές (όταν όμως αυτές χρησιμοποιούνται ως επεξηγήσεις, τότε το κόμμα μπορεί να σημειωθεί)

Παύλα (-)

Χρησιμοποιείται για να δηλώσει:

- την εναλλαγή προσώπων στο διάλογο
- το διάστημα μεταξύ δυο ορίων
- την ένωση στοιχείων
- τη διάζευξη

Διπλή παύλα (- -)

Χρησιμοποιείται για:

- την οριοθέτηση παρενθετικών σχολίων

Τα σχόλια αυτά είναι επεξηγηματικά ή συμπληρωματικά και θεωρούνται αρκετά χρήσιμα ώστε να συμπεριλαμβάνονται στα γραφόμενα.

Παρενθέσεις () και Αγκύλες ({ | } < >)

Σημειώνονται για να συμπεριλάβουν:

- παραπομπές
- πηγές παραθεμάτων
- επεξηγηματικά στοιχεία
- σχόλιο που επεξηγεί ή συμπληρώνει αλλά είναι επουσιώδες

B. Η στίξη ως σχόλιο

Θαυμαστικό (!)

Ως σχόλιο χρησιμοποιείται γενικά για να δώσει έμφαση στο συναίσθημα. Ειδικότερα, για να δηλώσει:

- θαυμασμό
- έκπληξη
- ειρωνεία
- απορία
- αμφισβήτηση
- αποφασιστικότητα
- ανησυχία
- για να υπογραμμιστεί η εντύπωση από κάτι απίστευτο

αλλά και αμφιβολία, υπερβολή, πάθος, φόβο, πόνο, χαρά, ελπίδα, κ.ά.

Παραδείγματα:

α) θαυμασμός:

Εξαιρετική η ερμηνεία του ρόλου!

β) έκπληξη:

Κανένας υπεύθυνος δε σκέφτηκε ότι τέτοιες παραγωγικές δραστηριότητες θα προκαλέσουν προβλήματα στο φυσικό περιβάλλον!

Όταν το θαυμαστικό βρίσκεται εντός παρενθέσεων στο εσωτερικό της πρότασης, δηλώνει έκπληξη σε σχέση με ένα από τα στοιχεία του μηνύματος.

Οι αποφάσεις λήφθηκαν δια βοής (!) στο Συνέδριο του κόμματος.

γ) ειρωνεία:

Φαίνεται πως κανένας Γερμανός πολίτης δε γνώριζε την ύπαρξη στρατοπέδων συγκέντρωσης !
Σπουδαίος πολιτικός !!!

δ) απορία:

Τι παράξενη συμπεριφορά!

ε) αμφισβήτηση:

Πιστεύεις κι εσύ τέτοια πράγματα!

στ) αποφασιστικότητα:

Θέλω γράμματα! Αποκρίθηκε ο μικρός αυθόρμητα, μηχανικά, χωρίς να σκεφτεί τι έλεγε με το ίδιο πάντα αφαιρεμένο και παράξενο ύφος*.

ζ) ανησυχία:

Από την εκπομπή ρύπων όμως, κινδυνεύουν και οι υπαίθριες αρχαιότητες!

η) για να υπογραμμιστεί η εντύπωση από κάτι απίστευτο

Και όμως, ο πολίτης συχνά, εκλαμβάνει ως αληθινό το ψευδές, όταν αυτό προβάλλεται ως τέτοιο από τα ΜΜΕ!

Με την απλή συντακτική του χρήση το θαυμαστικό σημειώνεται:

- ύστερα από επιφωνήματα ή επιφωνηματικές φράσεις
- σε προστακτικές

Ερωτηματικό (;)

Ως σχόλιο, μπορεί να δηλώνει:

- προβληματισμό
- προτροπή
- ειρωνεία
- αμφισβήτηση της αξιοπιστίας μιας θέσης
- αμφιβολία
- διατύπωση ρητορικής ερώτησης (ερώτησης δηλαδή της οποίας η απάντηση είναι αυτονόητη)
- πρόθεση του γράφοντος να αφυπνίσει τον αναγνώστη

αλλά και για να δείξει απειλή, να προκαλέσει το ενδιαφέρον, να δώσει παραστατικότητα.

Παραδείγματα:

α) προβληματισμό:

Γιατί άραγε επιλέχτηκε μια εικόνα ως αφόρμηση και όχι ένα κείμενο;

β) προτροπή:

Δεν πρέπει οι νέοι να συμμετέχουν ενεργητικά στις κοινωνικές διαδικασίες;

γ) ειρωνεία:

Τέτοια ανασφάλεια νιώθουμε πια ως εθνικό σύνολο;

δ) αμφισβήτηση της αξιοπιστίας μιας θέσης:

Είναι παιχνίδι η ζωή;

ε) αμφιβολία:

Ο κατάλληλος(;) άνθρωπος στην κατάλληλη θέση.

Όταν το ερωτηματικό βρίσκεται εντός παρενθέσεων στο εσωτερικό της πρότασης, δηλώνει αμφιβολία / αμφισβήτηση σε σχέση με ένα από τα στοιχεία του μηνύματος.

*Γ. Θεοτοκά, *Αργώ*, Έκφραση Έκθεση Λυκείου, τεύχος Α', ΟΕΔΒ, σελ.113

στ) διατύπωση ρητορικής ερώτησης:

Δεν έχει πια αποδείξει η ζωή πώς η τεχνολογία έχει το πρόσωπο του Ιανού;

ζ) πρόθεση του γράφοντος να αφυπνίσει τον αναγνώστη:

Δεν είναι καιρός να συνειδητοποιήσουμε ότι η βλάβη στο φυσικό περιβάλλον είναι παράλληλα και ηθική βλάβη;

Αποσιωπητικά (...)

Ως σχόλιο ο γράφων τα χρησιμοποιεί για να δηλώσει:

- κάποιο υπονοούμενο το οποίο πρέπει να συμπεράνει ο αναγνώστης
- στιγμιαία παύση της ανάγνωσης πριν από ένα στοιχείο του μηνύματος στο οποίο πρέπει ο αναγνώστης να εστιάσει την προσοχή του
- συγκίνηση
- ντροπή
- δισταγμό
- απειλή
- προβληματισμό

Παραδείγματα:

α) κάποιο υπονοούμενο το οποίο πρέπει να συμπεράνει ο αναγνώστης:

Παρά τα όσα είχαν ανακοινωθεί, ο υπουργός δεν παραβρέθηκε στη συνάντηση των συνδικαλιστών...

β) στιγμιαία παύση της ανάγνωσης πριν από ένα στοιχείο του μηνύματος στο οποίο πρέπει ο αναγνώστης να εστιάσει την προσοχή του:

Γλώσσα είναι...ολόκληρος ο λαός σύμφωνα με τους Φλαμανδούς.

γ) συγκίνηση:

Μέσα στην πικρή μοναξιά της φυλακής, έφερε ξάφνου στο μυαλό του τους πολιτικούς κρατούμενους άλλων εποχών...κι ένιωσε παράξενα συντροφευμένος για λίγο.

δ) ντροπή:

Στην εποχή της κατανάλωσης, το μέτρο, κύρια φιλοσοφική αρχή των αρχαίων Ελλήνων, μας είναι πια ολωσδιόλου ξένο...τι να πει πια κανείς;

ε) δισταγμό:

Η ατομική αντίσταση...ναι, να ηρωοποιείται, αλλά όχι να ιεροποιείται.

στ) απειλή:

Λύματα, φυτοφάρμακα, σκουπίδια...ο πολιτισμός μας πολιορκείται ασφυκτικά από τα ίδια του τα απορρίμματα.

ζ) προβληματισμό:

Ο ντόπιος τουρίστας αντιμετωπίζεται από την τουριστική βιομηχανία ρατσιστικά...

Εισαγωγικά (« »)

Ως σχόλιο, χρησιμοποιούνται δηλώνοντας:

- αποστασιοποίηση του γράφοντος από τα γραφόμενα
- μεταφορική χρήση μιας λέξης του κειμένου
- έμφαση
- αμφισβήτηση
- ειρωνεία

Παραδείγματα:

- α) αποστασιοποίηση του γράφοντος από τα γραφόμενα, απαξίωση μιας έννοιας:
Περιορισμένα «κέρδη» άφησε στο λαό μας η μεταναστευτική πολιτική που ακολούθησε ως τώρα.
- β) μεταφορική χρήση μιας λέξης του κειμένου:
Γερή «γροθιά» δέχτηκε ο αθλητισμός προχθές την Κυριακή από τη δράση ταραχοποιών στοιχείων στα γήπεδα.
- γ) έμφαση:
Αρχίζω την κάθε μέρα μου προφέροντας τη λέξη «Ελευθερία»*.
- δ) αμφισβήτηση:
Έτσι, οι ντόπιοι πληθυσμοί σ' αυτές τις χώρες του πλανήτη, έπεσαν θύματα της απληστίας των «πολιτισμένων» λευκών.
- ε) ειρωνεία :
Ο υπεύθυνος έφτασε στο χώρο με τη «συντροφιά» αστυνομικών δυνάμεων.

* Γ. Α. Μαγκάκης, *Γράμματα απ' τη φυλακή για τους Ευρωπαίους*, Θεματικοί Κύκλοι, ΟΕΔΒ, σελ.390

Βιβλιογραφία

- *Νεοελληνική Γραμματική, Αναπροσαρμογή της Μικρής Νεοελληνικής Γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2006
- *Νεοελληνική Γλώσσα, Γ' Γυμνασίου*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΟΕΔΒ, Έκδοση Α', Αθήνα 2006
- *Έκφραση Έκθεση, Ενιαίου Λυκείου*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Έκδοση Γ', Αθήνα 2004
- *Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική – Επικοινωνιακή*, Χρ. Κλαίρης – Γ. Μπαμπινιώτης, γ' έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005
- *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Γ. Μπαμπινιώτης, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998
- *Εισαγωγή στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Στοιχεία Δημοσιογραφίας*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, ΥΑΠ Μέσης Εκπαίδευσης, Λευκωσία 2002